

INFORMACJE*

1. MOŻLIWOŚCI STUDIÓW BIZANTYNOLOGICZNYCH NA BAZIE BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ KUL

Pisząc o możliwościach studiów bizantynologicznych w KUL, należy wyróżnić dwie podstawowe płaszczyzny, które decydują o efektywności takich prób. Pierwszą jest biblioteka, drugą zaś środowisko¹. Pomiędzy tymi płaszczyznami istnieje ścisła współzależność. Poziom bowiem biblioteki decyduje zarówno o jakości publikacji danego środowiska, jak i o kierunkach badań.

Księgozbiór biblioteki w kontekście omawianych studiów należy rozpatrywać w pięciu aspektach: 1) stanu działu bibliograficznego, 2) posiadanych wydawnictw źródłowych, 3) zaopatrzenia w specjalistyczne serie wydawnicze, 4) zaopatrzenia w fachowe czasopiśma, 5) stanu zaopatrzenia w pozycje książkowe.

1. Jeśli chodzi o bibliografie dostępne w bibliotece KUL, to ich stan, choć daleki od ideału, należy ocenić pozytywnie². Poza tym w dobie mediów elektronicznych źródłem wiedzy o najnowszych publikacjach staje się coraz częściej internet³.

* Informacje poza jednostkami podpisanymi przygotował w całości ks. Stanisław Longosz.

¹ Ten drugi aspekt został już przedstawiony w informacji na temat studiów bizantynologicznych w KUL, zamieszczonej w VoxP 23 (2003) t. 44-45, 741-746.

² Dodatkową ceną pomocą służą dwa bloki bibliograficzne zamieszczone w „Vox Patrum”: *Patrystyka w czasopismach*: VoxP 2 (1982) t. 2-3, 514-524 [73 czasopiśma]; 3 (1983) t. 4-5, 373-394 [117]; 4 (1984) t. 6-7, 495-504 [53]; 6 (1986) t. 10, 411-422 [71]; 7 (1987) t. 12-13, 551-561 [62]; 8 (1988) t. 14, 507-532 [170]; 17 (1997) t. 32-33, 542-560 [142]; 18 (1998) t. 34-35, 619-632 [100]; 19 (1999) t. 36-37, 633-659 [215]; 20 (2000) t. 38-39, 703-732 [277]; 21 (2001) t. 40-41, 597-644 [272]; 22 (2002) t. 42-43, 705-739 [247]; 23 (2003) t. 44-45, 657-690 [262]) oraz *Polska bibliografia antyku chrześcijańskiego*: (VoxP 1 (1981) t. 1, 21-43; 13-15 (1993-1995) t. 24-29, 591-637; 16 (1996) t. 30-32, 605-628; 17 (1997) t. 32-33, 515-542; 18 (1998) t. 34-35, 633-659; 19 (1999) t. 36-37, 603-632; 20 (2000) t. 38-39, 653-685; 21 (2001) t. 40-41, 569-595; 22 (2002) t. 42-43, 665-693; 23 (2003) t. 44-45, 625-647.

³ Por. J. Słomka, *Ojcowie Kościoła w Internecie*, VoxP 13-15 (1993-1995) t. 24-29, 709-711. Jako pomoc pośrednia w zakresie poszukiwań internetowych może służyć wykaz ośrodków patrystycznych, por. S. Longosz, *Centra badań nad antykiem chrześcijańskim w świecie*, VoxP 9 (1989) t. 16, 321-355. Warto również odwiedzać takie portale internetowe jak: www.byzantinistik, www.byzantion.ru, www.byzantium.ac.uk, www.doaks.org/byzantine, www.unf.edu/classes/byzantium, www.imperobizantino.it, www.hispanohelenica.org, www.byzantine.nd.edu/bibliography, www.fordham.edu/halsall/

2. Również w kwestii wydawnictw źródłowych, biblioteka KUL jest z punktu widzenia bizantynistyki względnie dobrze zaopatrzona⁴. Posiada obok CCG (*Corpus Christianorum series graeca*), CSCO (*Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*) w 6 wersjach oraz *Subsidia*, CSHB⁵ (*Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*), GCS (*Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte*), PG (*Patrologia Graeca*), PO (*Patrologia Orientalis*), PSyr (*Patrologia Syriaca*) i SCh (*Sources Chrétiennes*).

Brak jest natomiast kompletu najmniejszej serii źródeł, czyli CFHB (*Corpus Fontium Historiae Byzantinae*)⁶. Również stan serii PTS (*Patristische Texte und Studien*) nie przedstawia się najlepiej⁷. Podobnie ma się rzecz w przypadku TU (*Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur*)⁸, *Studia Byzantina Upsaliensia*⁹ i *Vizantijski Izvori za Istoriju Naroda Jugoslavije (= Fontes Byzantini Historiam Populorum Jugoslaviae Spectantes)*¹⁰. Zupełnie brak takich wydawnictw jak: *Archives de l'Athos*¹¹, *Documents et Recherches sur le Monde Byzantin, Néohellénique et Balkanique*¹², *Hellenica et Byzantina Neapolitana*¹³, *Melemata. Beiträge zur Byzantinistik und neugriechischen Philologie*¹⁴, *Mo-*

byzantium, www.imperobizantino.com, www.fhw.gr/chronos, www.college-de-france.fr/chaire/chaire23, www.fordham.edu/halsall/byzantium, www.oeaw.ac.at/byzanz.

⁴ Bardzo instruktywny w tym względzie jest artykuł H.I. Szumil, *Zbiory patrystyczne w Czytelnicy Teologicznej Biblioteki Uniwersyteckiej KUL*, VoxP 10 (1990) t. 19, 1013-1027.

⁵ Biblioteka Uniwersytecka KUL (dalej BU KUL) posiada 38 z 50 tomów CSHB.

⁶ Dotąd wyszło około 41 tomów CFHB, z czego BU KUL posiada zaledwie 4 (t. 31/1-2, 35, 38, 40/1-2).

⁷ W latach 1964-2004 wydano 59 tomów tej serii, z czego BU KUL posiada zaledwie 4 (nr 37, 39, 54 i 59).

⁸ W latach 1883-2005 wydano 154 tomy tej serii, z czego BU KUL posiada 28. W jej ramach ukazują się zarówno krytyczne edycje źródeł, jak i monografie.

⁹ W ramach tej serii ukazało się 9 publikacji w latach 1986-2005. Część z nich to krytyczne wydania źródeł (t. 1, 2, 4/1-2, 5 i 8), natomiast tomy 3, 6, 7 i 9 mają charakter monografii. BU KUL posiada tomy od 4/1-2 do 8, z lat 1995-2002.

¹⁰ Jest tylko tom 1 z 1955 r., podczas gdy w latach 1955-1986 ukazało się 6 tomów tej serii źródeł.

¹¹ Między rokiem 1937 a 2001 wyszło 21 tomów tej serii. Taki sam tytuł ma również czasopismo, które wydawane jest także od 1937 roku. Seria ta jest wydawana przez *Centre de Recherches d'Histoire et de Civilisation de Byzance. Collège de France. Centre* wydaje łącznie 7 serii bizantynologicznych. Obok *Archive de l'Athos*, pod jego auspicjami ukazywały się, bądź ukazują się nadal: *Bibliothèque Byzantine*, która ma trzy podserie: *Documents* w latach 1952-1955 wydano 3 pozycje, *Études* (w latach 1951-1984 ukazało się tu 8 monografii) i *Traité d'Études Byzantines* (2 pozycje z lat 1955-1958); *Byzantina Sorbonensia* (w latach 1975-2005 seria ta objęła 22 opracowania); *Le Monde Byzantine* (wydawany od 1986 r.); *Réalités Byzantines* (w latach 1989-2003 ukazało się tutaj 9 książek); *Travaux et Mémoires* (14 monografii w latach 1965-2002); *Travaux et Mémoires. Monographies* (17 pozycji tej serii pochodzi z lat 1982-2004).

¹² W latach 1958-1980 seria ta była publikowana pod tytułem *Documents et Recherches sur l'Économie des Pays Byzantines, Islamiques et Slaves et leurs Relations Commerciales au Moyen-ge*. Ukazało się wówczas 13 woluminów. Aktualny tytuł seria przyjęła w 1986 r., zachowując jednak ciągłość numeracji kolejnych woluminów.

¹³ Pierwotnie ta seria źródeł nosiła tytuł *Byzantina et Neo-hellenica Neapolitana*. Pod tym tytułem ukazało się 10 publikacji w latach 1973-1983. Aktualny tytuł serii pochodzi z 1984 roku. Numeracja zaś tomów jest kontynuowana. W ramach obu tytułów wydano w sumie 21 tekstów źródłowych w latach 1973-2003.

numenta *Musicae Byzantinae*¹⁵, *Supplementa Byzantina*¹⁶. Pomimo tych oczywistych luk, stan bazy źródłowej w tym zakresie studiów bizantynologicznych należy ocenić z polskiej perspektywy bardzo wysoko.

3. Jeśli chodzi o ważne serie wydawnicze, to sytuacja nie jest najlepsza. Na półkach bibliotecznych nie ma ani jednego tomu *Analecta Vlatadon*, *Belfast Byzantine Texts and Translations*¹⁷, *Bibliothèque de l'Antiquité Tardive*, *Birmingham Byzantine and Ottoman Monographs*, *Byzantina Australiensia*¹⁸, *Byzantina et Neograeca Vindobonensia*¹⁹, *Byzantina Keimena kai Meletai* (= *Byzantine Texts and Studies/Textus Byzantini et Dissertationes*), *Byzantina Mnemeia* (= *Byzantine Monuments/Monumenta Byzantina*), *Byzantina Nederlandica*, *Byzantina Sorbonensia* (por. przyp. 11), *Byzantinische Forschungen*²⁰, *Damaszener Forschungen*²¹, *Dumbarton Oaks Studies*²², *Early Christian Studies*²³, *Erytheia. Estudios y Textos. Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte*²⁴, *Göttinger Studien zur Byzantinischen und Neugriechischen Philologie*²⁵, *Istanbuler Forschungen*²⁶, *Istanbuler Mitteilungen. Beihefte, Italoellenika. Quaderni* (Neapol), *Journal of Roman Military Equipment Studies-Monograph* (por. przyp. 80), *Mainzer Veröffentlichungen zur Byzantinistik, Miscellanea Byzantina Monacensia*²⁷, *Monumenta Slavico-Byzantina et Mediaevalia Euro-*

¹⁴ W ramach tej serii opublikowano w latach 1985-2001 dziewięć monografii. Wśród nich siedem pierwszych to krytyczne wydania źródeł bizantyjskich.

¹⁵ Seria ta posiada 5 mutacji: *Série principale* (1.1935-12.2000); *Corpus Scriptorum de Musica Sacra* (1.1985-5.1997); *Lectoriana* (Vol. 1: *Prophetologium*, pars prima lectiones anni mobilis continens, fasc. I-VI, 1939-1970; pars altera lectiones anni immobilis continens, fasc. I-II, 1980-1981); *Subsidia* (1.1935-6.1978); *Transcripta* (1.1936-9.1957).

¹⁶ Publikacje z tej serii ukazują się niezmiernie rzadko. W latach 1968-2005 wydano zaledwie 8 tomów, z których 1, 3, 5, 6, 7 i 8 to krytyczne edycje źródeł.

¹⁷ W latach 1991-2005 opublikowano w tej serii 9 pozycji. Trzy spośród nich do edycje źródeł (nr 1, 6/5-6, 8).

¹⁸ Seria ta zawiera zarówno monografie, jak i przekłady źródeł bizantyjskich. Wychodzi od 1981 roku. W 2005 r. ukazał się jej 15 tom.

¹⁹ W latach 1966-2000 seria ta nosiła tytuł *Byzantina Vindobonensia*. Wydano w jej ramach 23 publikacje. W 2004 r. ukazał się tom 24 tej serii już pod nową, rozszerzoną nazwą.

²⁰ Seria ta towarzyszy periodykowi o tym samym tytule. W jej ramach w latach 1966-2004 wydano 28 pozycji.

²¹ Seria ta jest publikowana od 1989 roku. Do 2004 r. wydano w jej ramach 12 monografii, z czego tylko dwie (nr 5 i 11) odnoszą się do zagadnień historii Bizancjum.

²² Seria to wychodzi od 1950 r. i jak dotąd w jej ramach ukazało się około 40 monografii.

²³ Seria ta ukazuje się w Sydney od 2001 roku. Do 2005 r. opublikowano w niej 9 pozycji, wśród których nr 1, 2, 3 i 6 to przekłady źródeł (nr 3 i 6 posiadają obok przekładu angielskiego równoległy tekst grecki).

²⁴ W ramach tej serii są także wydawane źródła. Wówczas ten tom serii ma dodatkową nazwę *Fontes Minores*. W ten sposób na 25 publikacji, jakie w latach 1976-2002 ukazały się w *Forschungen*, 10 nosi dodatkowo tę właśnie nazwę. *Fontes* mają też podwójną numerację, tj. numerację w ramach serii jako takiej i numerację własną. Ponadto od 1986 r. ukazuje się ateńska mutacja serii: *Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte. Athener Reihe*. Jest ona publikowana głównie w języku greckim (Są wyjątki: nr 5 to monografia w języku włoskim, nr 10 to dysertacja napisana po francusku). W jej ramach w latach 1986-2005 ukazało się 16 książek.

²⁵ Jest to jedna z najmłodszych serii bizantynologicznych. Ukazuje się od 2003 roku.

²⁶ Seria ta funkcjonuje razem z czasopiśmie o tym samym tytule.

²⁷ W ukazującej się od 1965 r. serii ukazało się około 40 monografii.

*pensia, Neograeca Medii Aevi, Poikila Byzantina*²⁸, *Nueva Roma*²⁹, *Opuscula Byzantina*³⁰, *Réalités Byzantines* (por. przyp. 11), *Society for the Promotion of Byzantine Studies. Publications, Spätantike-Frühe Christentum-Byzanz*³¹, *Studi Bizantini e Neogreci. Quaderni*³², *Studia Patristica et Byzantina*³³, *Studia Slavico-Byzantina et Mediaevalia Europensia, Subsidia Byzantina*³⁴, *Testi e Monumenti. Istituto Siciliano di Studi Bizantini e Neoellenici*³⁵, *Testi e Studi Bizantino-Neoellenici, Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen Philologie*³⁶, *Textes, Documents et Études sur le Monde Byzantin, Néohellénique et Balkanique*³⁷, *Travaux et Mémoires* (por. przyp. 11), *Travaux et Mémoires. Monographies* (por. przyp. 11), czy *Zetemata Byzantina*.

Również takie serie jak *Berliner Byzantinische Arbeiten*³⁸, *Berliner Byzantinische Texte*³⁹, *Bibliothèque Byzantine* (por. przyp. 11), *Byzantinisches Archiv*⁴⁰, *Le Monde Byzantine* (por. przyp. 11) i *Wiener Byzantinische Studien*⁴¹ są reprezentowane w Bibliotece KUL w śladowych ilościach.

Na tym tle bardziej optymistycznie przedstawia się sprawa z *Subsidia Hagiographica*⁴², *Veröffentlichungen der Kommission für Byzantinistik*⁴³ i *Vizantinorossika* (= *Byzantino-*

²⁸ W latach 1981-2003 opublikowano w tej serii 20 książek.

²⁹ W serii tej ukazało się dotąd (1996-2004) 20 publikacji, pięć tomów spośród nich (nr 2, 5, 9, 12, 17, 20) to edycje źródeł.

³⁰ W ramach tej, wydawanej przez węgierskich bizantynistów z Szeged serii, ukazują się zarówno edycje źródeł (nr 1 [źródła do historii Awarów], 2[źródła do historii Gepidów], 3, 5, 6 [źródła do historii Herulów]), jak i monografie (nr 4, 7, 8 i 9).

³¹ Seria ta ukazuje się w Berlinie w dwóch wariantach: Reihe A *Grundlagen und Monumenten* (w latach ukazało się 2000-2005 trzynaście książek); Reihe B *Studien und Perspektiven* (20 publikacji w latach 1996-2005).

³² Seria ta, publikowana od 1972 r. przez *Istituto di Studi Bizantini e Neogreci* uniwersytetu w Padwie, nosiła początkowo tytuł *Quaderni*. Tytuł ten zmieniono począwszy od tomu dziewiątego.

³³ W ramach tej serii wyszło 11 opracowań w latach 1953-1966. Od 1966 r. seria już się nie ukazuje, podobnie jak periodyk o tym samym tytule, którego również BU KUL nie posiada.

³⁴ Była to seria reprintów opracowań bizantynologicznych, które ukazały się w XIX wieku. Wydawano ją w dawnej NRD, w latach 1972-1982. Ukazało się wówczas przynajmniej 20 pozycji.

³⁵ Seria ta, wydawana w Palermo, jest podzielona na trzy podserie: *Testi, Monumenti* i *Quaderni*. W ramach tej ostatniej ukazują się nieregularnie od 1966 r. tomy, objęte osobną nazwą *Byzantino-sicula*.

³⁶ W tej serii, towarzyszącej czasopismu „Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher”, wyszło 49 monografii w latach 1922-1976.

³⁷ Seria ta jest publikowana od 1996 roku. Do 2004 r. wydano w niej 7 publikacji, w tym trzy edycje tekstów źródłowych (nr 1, 2/1-2, 3).

³⁸ W latach 1955-1995 w serii tej ukazało się 60 pozycji, z których BU KUL posiada dwie (nr 57 i 58).

³⁹ Do 2005 r. wydano w BBT 7 pozycji, z czego w BU KUL jest jedna (nr 5).

⁴⁰ Seria ta jest związana z „Byzantinische Zeitschrift”. Ukazało się w niej dotąd 19 opracowań, w BU KUL jest tylko ostatni, tj. 19 tom z 2000 roku.

⁴¹ Od 1964 r. wydano w tej serii około 24 monografii, z których jedna (nr 22) trafiła do BU KUL.

⁴² Seria ta towarzyszy periodykowi o tym samym tytule. W jej ramach ukazało się 85 monografii w latach 1898-2005, BU KUL posiada nr 59-78 i 80-85.

⁴³ W BU KUL są tomy 6/1-5 oraz 7-10. Szczególnie ważny jest tom 6: *Lexikon der byzantinischen Gräzität, besonders des 9.-12. Jahrhunderts*. Wydawcą leksykonu jest Erich Trapp. Od 1994

rossica)⁴⁴. Generalnie stan wydawnictw seryjnych przedstawia się bardzo skromnie. Przy obecnej polityce redukcji budżetu biblioteki nie można też liczyć na jakąkolwiek poprawę w tym zakresie.

4. Znacznie lepiej niż serie wydawnicze prezentują się czasopisma. Należy przy tym brać pod uwagę nie tylko periodyki ściśle bizantynologiczne, lecz również czasopisma patrystyczne, szczególnie te, w których ukazują się głównie publikacje poświęcone patrystyce greckiej. Nie można również pominąć wielu czasopism z zakresu historii sztuki chrześcijańskiej, archeologii, slawistyki, historii prawa, czy historii muzyki. Przy omawianiu czasopism specjalistycznych pominięto tutaj periodyki polskie, ponieważ ich obecność na półkach bibliotecznych jest sprawą oczywistą. Mimo że stan zaopatrzenia Biblioteki w periodyki zagraniczne jako takie jest jednym z najlepszych w Polsce, to jednak warto uświadomić sobie, że w aspekcie studiów bizantynologicznych jest on daleki od zadowalającego. W tym celu wystarczy odwołać się do niemieckiego adresu internetowego www.byzantinistik.de/zeitschrift/zeitit.html. Adres ten zawiera *Verzeichnis der byzantinischen und neogräzistischen Zeitschriften in Institutsbibliotheken in Deutschland*. Jest tam cytowanych około 750 tytułów czasopism⁴⁵.

Biblioteka KUL posiada natomiast takie periodyki jak: „Acta Orientalia”, „Adamantius”, „Analecta Bollandiana”, „Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves”⁴⁶, „Antiquité Tardive”, „Augustinianum”, „Bizantinistica”⁴⁷, „Byzantinische Zeitschrift”, „Byzantine and Modern Greek Studies”, „Byzantine Studies” (do 13:1986)⁴⁸, „Byzantinobulgarica” (do 8:1986)⁴⁹, „Byzantinoslavica”, „Byzantion”, „Cahiers de l'Institut du Moyen-Âge Grec et Latin”, „Cerkiewnij Vestnik”, „Der christliche Osten”⁵⁰, „Dumbarton

do 2005 r. ukazało się 5 zeszytów. Niestety BU KUL nie posiada wydanej również w tej serii (VKB 1/1-12) przez E. Trappa ważnej publikacji: *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit* (1976-1996). Brak także tomu 3 serii (VKB 3/1-3): *Repertorium der griechischen Kopisten 800-1600*, 1. Bd: *Handschriften aus Bibliotheken Großbritanniens* (Wiedeń 1981); 2. Bd.: *Handschriften aus Bibliotheken Frankreichs* (1989); 3. Bd.: *Handschriften aus Bibliotheken Roms mit dem Vatikan* (1997), którego głównym wydawcą jest Ernst Gamillscheg.

⁴⁴ Jak dotąd w tej petersburskiej serii ukazała się tylko jedna publikacja i to w 1995 roku.

⁴⁵ Wykaz ten zawiera bardzo wiele czasopism greckich. Uwzględnia także szeroko periodyki krajów bałkańskich, których historia jest nierozdzielnie związana z dziejami Wschodniego Cesarstwa. Poza tym jest tam wiele tytułów, które już dawno przestały się ukazywać, bądź ukazywały się bardzo krótko. *Verzeichnis* ów może stanowić swego rodzaju instruktywny punkt odniesienia dla każdego, kto myśli poważnie o zbudowaniu solidnego zbioru czasopism w zakresie bizantynologii.

⁴⁶ Periodyk ten zamknięto po ukazywaniu się 27 woluminów: 1 (1932)-27 (1985). BU KUL posiada: 1 (1932) – 4 (1936) oraz ciągłość od 9 (1949) do 27 (1985).

⁴⁷ Pierwotny tytuł tego czasopisma to „Rivista di Studi Bizantini e Slavi”. Pod tym tytułem wydano 5 numerów periodyku: 1 (1981) – 5 (1985) [wyd. 1989]. Potem ukazywał się on krótko pod tytułem „Rivista di Bizantinistica”: 1 (1991) – 3 (1992). Tytuł ten zmieniono na „Bizantinistica” w r. 1999 (1) i pod nim czasopismo jest aktualnie wydawane w Spoleto.

⁴⁸ Rok 1986 to data zamknięcia swego rodzaju starej serii tego periodyku, który po 10-letniej przerwie wznowiono. BU KUL nie posiada już jednak tej nowej serii, której połączone numery 1-2 ukazały się jako rocznik 1996-1997.

⁴⁹ Periodyk ten ukazywał się nieregularnie w latach 1 (1962) – 8 (1986) oraz 9 (1995). Potem wstrzymano jego wydawanie.

⁵⁰ Pierwotnie czasopismo to ukazywało się pod tytułem „Der christliche Orient in Vergangenheit und Gegenwart” w Monachium: 1 (1936) – 6 (1941). BU KUL posiada cztery pierwsze tomy: 1 (1936) – 4 (1939). W 1952 r., tym razem w Würzburgu, wznowiono wydawanie periodyku,

Oaks Papers”, „Échos d'Orient”⁵¹, „Eastern Churches Review”⁵², „Études Balkaniques”, „Greek Orthodox Theological Review”, „Greek, Roman and Byzantine Studies”, „Hermeneia. Zeitschrift für ostkirchliche Kunst”, „Irenikon”, „Istina”⁵³, „Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik”⁵⁴, „Jahrbuch für Antike und Christentum”, „Journal of Coptic Studies”, „Journal of Early Christian Studies”, „Kanon”⁵⁵, „Kirilo-Metodievski Studi” (= „Cyrillo-Methodian Studies”), „Macedonian Review”, „Muséon”, „Nicolaus”, „One in Christ”⁵⁶, „Oriens Christianus”, „L'Orient Syrien”⁵⁷, „Orientalia Christiana”, „Orientalia Christiana Analecta”, „Orientalia Christiana Periodica”, „Oriente Cristiano”, „Orthodoxes Forum”, „Orthodoxia”, „Ostkirchliche Studien”, „Österreichische Osthefte”, „Palaeobulgarica”, „Parole de l'Orient”⁵⁸, „Proche Orient Chrétien”, „Revue des Études Arméniennes” (do 25:1994/95), „Revue des Études Byzantines” (do 56:1998), „Revue des Études Slaves”, „Revue des Études Sud-Est Européennes”, „Revue Internationale des Droits de l'Antiquité”⁵⁹, „Rivista di Archeologia Cristiana”, „Scriptorium”, „The Slavonic and East

lecz już pod wyżej cytowanym tytułem. Jego pierwszy tom kontynuował numerację monachijską: 7 (1952).

⁵¹ Czasopismo pod tym tytułem ukazywało się w latach 1897/98 – 1940/1942 [wyd. 1942/1943]. W tym okresie wydano 39 numerów. W latach 1943 (1) [wyd. 1944] – 1945 (3) [wyd. 1946] wydano 3 numery tegoż periodyku pod zmienionym tytułem: „Études Byzantines”. W tym okresie siedzibą redakcji był Bukareszt. W związku z sytuacją polityczną, zaistniałą w Rumunii po II wojnie światowej, redakcję przeniesiono do Paryża, gdzie od 1947 r. czasopismo to było kontynuowane pod tytułem „Revue des Études Byzantines” [4 (1946)]. Wspomnianego wyżej efemerycznego tytułu *Études Byzantines* nie należy mylić z ukazującym się sporadycznie w Rumunii od 1979 r. periodykiem „Études Byzantines et Post-byzantines”: 1 (1979), 2 (1991), 3 (1997), 4 (2001).

⁵² Pod tym tytułem czasopismo to ukazywało się w latach 1 (1966) – 10 (1978). W 1979 r. połączyło się ono z periodykiem „Sobornost”, wydawanym od 1935 roku.

⁵³ Prekursorem „Istiny” było czasopismo „Russie et chrétienté”, którego historia jest nieco skomplikowana: [1 seria] 1 (1934) – 3 (1936); [2 seria] 1 (1937) – 2 (1938/39). Od 1937 r. na okładce znajdował się również tytuł rosyjski „Rossija i kristianskij mir”; [3 seria] 1 (1946) – 3/4 (1948). W tym okresie pełny tytuł brzmiał „Cahiers de Russie et chrétienté”; [4 seria] 1 (1949) – 2 (1950). Czasopismo to nie ukazywało się w latach 1940-1945. BU KUL posiada jeden numer „Russie et chrétienté”: [2 seria] 2 (1938/39), skatalogowany zgodnie z logiką numeracji ciągłej jako 5 (1938/39). Pod tytułem „Istina” periodyk ten ukazuje się regularnie od 1954 roku.

⁵⁴ W latach 1951 (1) – 1968 (17) czasopismo to ukazywało się pod tytułem „Jahrbuch der österreichischen byzantinischen Gesellschaft”. Pod aktualnym tytułem ukazał się już 18 numer tego periodyku w 1969 roku.

⁵⁵ Pełny tytuł tego wydawanego w Wiedniu czasopisma brzmiał: „Kanon. Jahrbuch der Gesellschaft für das Recht des Ostkirchen”: 1 (1971) [wyd. 1973] – 4 (1980). Od r. 1980 ukazuje się ono jako seria wydawnicza. Do 2004 r. opublikowano w niej 18 pozycji.

⁵⁶ Pierwotnie czasopismo nosiło tytuł „Eastern Churches Quarterly” 1 (1936) – 16 (1964). Aktualną nazwę przyjęło w r. 1965 i ukazało się wówczas pod nową numeracją: 1 (1965).

⁵⁷ Czasopismo to było wydawane w latach 1951 (1) – 1967 (12). Zostało zastąpione przez „Parole de l'Orient”, wydawane od 1970 roku. Por. przyp. 58.

⁵⁸ Periodyk ten powstał na bazie dwóch wcześniejszych czasopism: „L'Orient Syrien” (por. przyp. 57) i „Melto” (1. 1965 – 5. 1969).

⁵⁹ Pierwotnie były to dwa różne czasopisma: „Archives d'Histoire du Droit Oriental”, 1 (1937) – 6 (1951) [1 (1937) – 2 (1938); 3 (1947) – 6 (1951)]. W latach 1939-1946 czasopismo się nie ukazywało i „Revue Internationale des Droits de l'Antiquité”, 1 (1948) – 4 (1951). W 1952 r. doszło do fuzji obu tytułów, co dało początek periodykowi o nazwie „Archives d'Histoire du Droit

European Review”⁶⁰, „Sobornost”⁶¹, „Studi e Ricerche sull’Oriente Cristiano”⁶², „Studia Islamica” (prenumeratę zawieszono w roku 2000), „Qeologiva”, „Theotokos”, „Traditio”, „Vetera Christianorum”, „Viator” (do 27:1996), „Vigiliae Christianae”, „Vizantijskij Sbornik”⁶³, „Vizantijskij Vremennik”, „St. Vladimir’s Theological Quarterly”, „Die Welt der Slaven”, „Die Welt des Orients”, „Wiener Zeitschrift für Kunde des Morgenlandes”, „Zeitschrift für Slawistik” (do 43:1998). Niektóre z tych periodyków są niekompletne.

Są też tytuły reprezentowane przez jeden lub zaledwie kilka czy kilkanaście numerów np. „Bessarione” (1-2:1897), „Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher” (7:1928/29)⁶⁴, „Cyrillomethodianum” (3:1975)⁶⁵, „Macedonian Studies”⁶⁶, „Russia Mediaevalis”⁶⁷, „Zbornik Radova Vizantoloskog Instituta” (= „Recueil des Travaux de l’Institut d’Études Byzantines”)⁶⁸.

Brak natomiast takich podstawowych czasopism jak: „Acta Byzantina Fennica”⁶⁹, „Acta Musicae Byzantinae”⁷⁰, „Acta Patristica et Byzantina”⁷¹, „Apollonia”, „Archive de l’Athos” (por. przyp. 11), „Bibliothèque Copte de Nag Hammadi”, „Bulletin de la Société d’Archéologie Copte”, „Bulletin de l’Institut Français d’Archéologie Copte”, „Bulletin of British Byzantine Studies”, „Bulletin of the Byzantine Institute”, „Byzantika”, „Byzantina” (Saloniki), „Byzantinische Forschungen”⁷², „Byzantinai Meletai”, „Byzantinorussica” (Moskwa)⁷³, „Byzantinos Domos”, „Byzantion Nea Hellás”⁷⁴, „Canadio-

Oriental. Revue Internationale des Droits de l’Antiquité” N.S. 1 (1952) – 2 (1953). W 1954 r. skrócono jednak poprzedni tytuł, wracając do nazwy „Revue Internationale des Droits de l’Antiquité” 1 (1954). BU KUL posiada: 2 (1949) – 3 (1950) oraz komplet roczników tego periodyku, poczynając od numeru 27 (1980).

⁶⁰ Pierwotny tytuł brzmiał: „The Slavonic Review” 1 (1922/23) – 6 (1927/28). Pod aktualnych tytułem periodyk ten ukazuje się od numeru 7 (1928/1929).

⁶¹ Periodyk ten wydawano od 1935 roku. BU KUL posiada jego kolejne numery, poczynając od roku 1965 po rok 1979, kiedy to doszło do jego fuzji z „Eastern Churches Review” (por. przyp. 51). „Sobornost. Incorporating Eastern Churches Review” jest w BU KUL reprezentowana przez następujące roczniki: 1 (1979)-14 (1992).

⁶² Czasopismo to ukazywało się w latach 1 (1978) – 20/1 (1997). BU KUL posiada komplet numerów tego periodyku.

⁶³ W 1945 r. ukazał się w Moskwie pierwszy i ostatni numer tego tytułu.

⁶⁴ Periodyk ten nie ukazuje się już od 20 lat. Całość obejmuje: 1 (1920) – 22 (1977/84) [wyd. 1985].

⁶⁵ Czasopismo to ukazywało się w Salonikach: 1 (1971) – 17/18 (1993-1994). Jego publikowanie zawieszono w 1994 roku.

⁶⁶ *Macedonian Studies* przestały się ukazywać w 1995 r., po opublikowaniu 12 numerów: 1 (1983) – 12 (1995). BU KUL posiada: 7 (1990) – 12 (1995).

⁶⁷ BU KUL posiada następujące numery: 1 (1973) – 5 (1984/85). Czasopismo to ukazywało się bardzo nieregularnie. Tom 10 (2001) był jego ostatnim woluminem.

⁶⁸ BU KUL posiada następujące numery: 1 (1952) – 17 (1976); 19 (1980); 36 (1997).

⁶⁹ Periodyk ten jest wydawany w Helsinkach. Pierwotnie nosił tytuł „Byzantium and the North”: 1 (1985) – 10 (1999/2000). Pod obecnym tytułem ukazuje się od: 1 (2002).

⁷⁰ Miejscem wydawania tego nowego periodyku są Jassy (Iași), stolica rumuńskiej części Mołdawii: 1 (1999) – 8 (2005).

⁷¹ Wychodzi w Pretorii (RPA): 1 (1990).

⁷² Czasopismo temu towarzyszy seria wydawnicza, por. przyp. 19.

⁷³ Ukazał się tylko jeden numer tego periodyku: 1 (1994).

⁷⁴ Pierwotnie ukazywało się w Santiago de Chile pod tytułem *Bizantion Nea Hellás*: 1 (1970) –

Byzantina”, „Corsi di Cultura sull’Arte Ravennate e Bizantina”⁷⁵, „Damaszener Mitteilungen”; „Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντιῶν Σπουδῶν” (= „Annuaire de l’Association d’Études Byzantines”), „Erytheia. Revista de Estudios Bizantinos y Neogriegos”, „Göttinger Beiträge zur Byzantinischen und Neugriechischen Philologie”⁷⁶, „Gouden Hoorn. Tijdschrift over Byzantium” (= „Golden Horn. Journal of Byzantium”), „Graeco-Arabica”⁷⁷, „Handes Amsorza. Monatschrift für armenische Philologie”, „Hilandarski Zbornik” (= „Recueil de Chilandar”)⁷⁸, „Istanbuler Forschungen”, „Istanbuler Mitteilungen”, „Italoellenika”⁷⁹, „Journal of Roman Military Equipment Studies”⁸⁰, „Kleronomia”, „Medioevo Greco”⁸¹, „Miscellanea”⁸², „Mitteilungen aus der Österreichischen Byzantinistik und Neogräzistik”, „Mitteilungen zur Spätantiken Archäologie und Byzantinischen Kunstgeschichte”, „Opuscula Byzantina”, „The Patristic and Byzantine Review”, „Rassegna di Studi Etiopici”, „Revue de l’Orient Chrétien”, „Revue de l’Orient Latin”⁸³, „Rivista di Studi Bizantini e Neoellenici”⁸⁴, „Seminarium Kondakovianum”⁸⁵, „Studi Bizantini e Neoellenici”, „Studia Patristica et Byzantina”⁸⁶, „Studies in Byzantine Sigillography”⁸⁷, „Subsidia Hagiographica”, „Symmeikta” („Suvmeikta”). Braki w zakresie podstawowych czasopism zagranicznych są oczywiste. Z drugiej jednak strony pewną

7/8 (1985). Jest to periodyk wydawany przez Centro de Estudios Griegos, Bizantinos y Neohelénicos „Fotios Malleros” powstałe w 1968 r. w ramach Facultad de Filosofía y Humanidades Uniwersytetu w Santiago (Universidad de Chile).

⁷⁵ Pierwotny tytuł: „Corsi d’Arte Ravennate e Bizantina”: 1 (1955), potem, tj. 2 (1956), wydawano jej już pod obecnym tytułem.

⁷⁶ Jest to nowy periodyk bizantynologiczny: 1 (2001).

⁷⁷ Czasopismo to jest wydawane od 1982 roku. Ukazywało się bardzo nieregularnie. Wreszcie od numeru 4 (1991) zostało przekształcone oficjalnie w serię wydawniczą. Jej ostatni jak dotąd tom (9/10) opublikowano w 2004 roku.

⁷⁸ Periodyk ten ukazuje się bardzo nieregularnie: 1 (1966), 2 (1971), 3 (1974), 4 (1978), 5 (1983), 6 (1986), 7 (1989), 8 (1991), 9 (1997), 10 (1998).

⁷⁹ Wydawanie czasopisma, które ukazywało się w Neopolu od 1988 r., wstrzymano w 1996 roku.

⁸⁰ Jak wyjaśniają wydawcy periodyk ten, ukazujący się od 1990 r., jest „Dedicated to the Study of the Weapons, Armour, and Military Fittings of the Armies and Enemies of Rome and Byzantium”. Czasopismu temu towarzyszy seria wydawnicza.

⁸¹ Jest to kolejne, nowe czasopismo bizantynologiczne: 1 (2001).

⁸² Chodzi o czasopismo publikowane od 1978 r. przez *Istituto di Studi Bizantini e Neogreci* przy uniwersytecie w Padwie.

⁸³ Wcześniej periodyk ten nosił tytuł „Archives de l’Orient Latin”: 1 (1881)-2 (1884).

⁸⁴ Pierwotny tytuł tego, wydawanego w Rzymie czasopisma, brzmiał „Studi Bizantini”: 1 (1925) – 2 (1927). Po czteroletniej przerwie wznowiono jego publikację, lecz już pod tytułem „Studi Bizantini e Neoellenici”: 3 (1931) – 10 (1963). Aktualny tytuł periodyk przyjął w r. 1964: N.S. 1 = 11 (1964).

⁸⁵ Czasopismo to, znane także pod tytułem „Sbornik Statej po Archeologii i Vizantinovedeniju” (= „Recueil d’Études: Archéologie, Histoire d’Art, Études Byzantines”) ukazywało się w latach 1 (1927) – 8 (1936).

⁸⁶ „Studia” wydawano w Ettal: 1 (1953) – 11 (1965). W 1965 r. wstrzymano zarówno publikację czasopisma, jak i serii, por. przyp. 33.

⁸⁷ Czasopismo to ukazuje się dość nieregularnie: 1 (1987), 2 (1990), 3 (1993), 4 (1994), 5 (1998), 6 (1999), 7 (2002), 8 (2003).

rekompensatą jest tutaj niezły stan zaopatrzenia w czasopisma patrystyczne. Taka sytuacja determinuje do pewnego stopnia profil KUL-owskiej bizantynistyki.

5. Jeśli chodzi o pozycje książkowe, to sprawa jest dość złożona. Z jednej strony Biblioteka KUL posiada wiele ważnych opracowań, które napływały do niej w ramach różnorodnych darów w okresie PRL-u. Natomiast aktualny stan księgozbioru bizantynologicznego KUL pozostawia wiele do życzenia. Niewątpliwie daleko mu do wiodących ośrodków europejskich. Jednak na tle księgozbiorów innych ośrodków polskich prezentuje się on mimo wszystko nader pozytywnie.

Z przedstawionego tutaj bardzo skrótowo stanu źródeł i opracowań bizantynologicznych w Bibliotece KUL, wynikają oczywiste wnioski praktyczne odnośnie potencjalnego kierunku rozwoju KUL-owskiej bizantynistyki. Ze względu na posiadane wydawnictwa źródłowe oraz czasopisma winna się ona orientować na bliską współpracę z patrystyką grecką. Aby jednak nie dublować pracy patrologów, należy iść w kierunku historii kultury Bizancjum, sięgając możliwie głęboko do jej genetycznych związków ze światem antycznym oraz z Biblią. Tutaj napotyka się bowiem na dodatkową pomoc w postaci przyzwoitego księgozbioru w zakresie historii starożytnej, historii sztuki starożytnej, filologii klasycznej oraz bibliistyki. Taka sytuacja zachęca do wypracowania głęboko interdyscyplinarnego profilu badań.

Piotr Kochanek – Lublin, KUL

2. SERIA „CHRZEŚCIJAŃSKA EUROPA” W POZNANIU

Dzieje ludzkości to dzieje rodzin, rodów, plemion i państw, i ostatecznie związków państw tworzonych pod przymusem lub w oparciu o suwerenne decyzje na kształt zjednoczonej Europy. Od najdawniejszych czasów polityczni marzyciele poszukują środków integrujących, które kształtowałyby coraz wyższy rodzaj więzi, aż po wspólnotę powszechną. Przesłanki religijne stanowiły często w tych działaniach element zasadniczy. Były osnową życia społecznego greckich *polis*, jak również rzymskiej *civitas*. Zmiana religijnych pryncypiów w erze chrześcijańskiej nie naruszyła społecznych mechanizmów tych zachowań. W miejsce bóstw relatywnie ograniczonych, także terytorialnie, chrześcijaństwo przynosiło wizję Boga Jedynego. Jego wyznawcy objęli swymi pretensjami do zjednoczenia cały świat. Ponieważ jako członkowie Kościoła znaleźli się najpierw w Imperium Romanum, Rzym nie utracił właściwości „środka”, nosząc nadal zadania administracyjne, kulturalne i religijne. W wyniku tego połączenie prastarej idei z ekumenicznymi horyzontami chrześcijaństwa stało się nieuniknioną koniecznością.

Pociągało to za sobą szereg pytań, czy jedność oznaczała poczucie współprzynależności do jednego państwa, jednego Kościoła, jednego kręgu kulturowego, obyczajowego itd. Chrześcijaństwo musiało przecież przynieść w kształtowaniu poczucia takiej jedności zupełnie nowe instrumenty, gdyż łączyło więzią uczuciową ludzi z Bogiem i wyznawców między sobą. Ten rodzaj indywidualnych i jednocześnie społecznych emocji praktycznie nie był znany wyznawcom starych kultów.

U progu XXI wieku rozpatrywanie idei chrześcijańskiej jedności pociąga za sobą cały bagaż nawiązań politycznych, ewokowanych przez takie terminy, jak zjednoczona Europa, ekumenizm, katolicyzm, ale w innej grupie ojczyzna, Heimat, nacjonalizm, partykularyzm itd. Widząc te dwie strony zagadnienia, coraz trudniej dzisiaj zrozumieć i odczuć sensy